

ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରର ବିବିଧ ନଦୀର ଇତିହାସ

ସୁଶାନ୍ତ କୁମାର ସ୍ୱାଇଁ

ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଶ୍ରୀଧାମ ଆଜି ସହରରେ ପରିଣତ ପୂର୍ବକ ନିଜର ପ୍ରାଚୀନ ଐତିହ୍ୟ, ସଂସ୍କୃତି ଓ ପରମ୍ପରାକୁ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖିପାରିଛି । ତଥାପି ଅତ୍ୟାଧୁନିକ ବାତାବରଣ ଓ ପରିବେଶରେ ଛଦି ହୋଇ ନିଜର ଭୌଗଳିକ ସଭା ହରାଇ ବସିଛି । ସେଥିପାଇଁ ଗବେଷକ, ଐତିହାସିକ, ସାହିତ୍ୟିକ, ପଣ୍ଡିତମାନେ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରର ପ୍ରାଚୀନ ଇତିବୃତ୍ତ ଗବେଷଣା କରି ଚାଲିଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରର ସଂସ୍କୃତି ଉପରେ ଯେତେ ଗବେଷଣା କଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଶେଷ ହେବ ନାହିଁ । ଏ ଅନନ୍ତ ଓ ଅସୀମ ସଂସ୍କୃତି ଆମ ଜାତି ପାଇଁ ପର୍ବ ଓ ଗୌରବ । ଆଲୋଚ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧର ମୁଖ୍ୟ ଉପଜୀବ୍ୟ ହେଉଛି ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରର ବିଭିନ୍ନ ନଦୀ ବିଷୟରେ କିଛି ଆଲୋଚନା କରିବା ।

ପୁରୀ ସହର ସଂପ୍ରତି ସଡ଼କ ପଥ ଓ ରେଳପଥ ଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଶା ତଥା ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନ ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ମାତ୍ର ପୂର୍ବେ ଗମନାଗମନ ଓ ଯାତାୟାତର ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ଏତେଟା ନଥିଲା । ଜଳପଥ ହିଁ ଏକମାତ୍ର ମାର୍ଗ ଥିଲା ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ପହଞ୍ଚିବା ପାଇଁ । ମହାପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବା ପାଇଁ ଭକ୍ତଗଣ ଭ୍ରମଣକାରୀ ଯାତ୍ରୀମାନେ ନଦୀନାଳ, ବନପର୍ବତ, ବିଲ ପ୍ରଭୃତି ଅତିକ୍ରମ କରି ଆସୁଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ସେହିପରି ବିଦେଶୀ ପର୍ଯ୍ୟଟକ କଲିଙ୍ଗ ସାଗର (ଅଧୁନା ବଙ୍ଗୋପସାଗର)ରେ ଆସୁଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ସେ ଯାହା ହେଉ ପୂର୍ବଭଳି ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଉ ଏତେଟା ନଦୀ ପରିବୃଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ । ସମୟ ସ୍ରୋତରେ ଏହା ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଓ ଲୁପ୍ତପ୍ରାୟ ।

ଭୁବନେଶ୍ୱରରୁ ଦୁଇଶହ ଡିଗ୍ରୀ ନିମ୍ନର ଜାତୀୟ ରାଜପଥ ଦେଇ ପୁରୀ ସହରକୁ ପ୍ରବେଶ କଲେ ଆମକୁ ଅଠରନଳା ଦେଇ ଯିବାକୁ ହୁଏ । ଏହି ଅଠରନଳା ପୋଲ ମୁଖ୍ୟନଦୀ ଉପରେ ଅବସ୍ଥିତ । କିନ୍ତୁ ଏବେ ଲୋକାଚାର ମତରେ ଏହି ନଦୀକୁ ଅଠରନଳା ନଦୀ କୁହାଯାଉଛି । ଏହି ଅଠରନଳା ସଡ଼କ ମାର୍ଗ ପୁରୀ ସହର ସହିତ ବାହାର ଦୁନିଆର ସଂଯୋଗସ୍ଥଳ କହିଲେ ଭୁଲ ହେବ ନାହିଁ । ମୁଖ୍ୟନଦୀ ବା ମଧୁପୁର ନଦୀରେ ନିର୍ମିତ ଅଠରନଳା ପୋଲରେ ପ୍ରକୃତରେ ଉଣେଇଶିଟି ନଳା ଥିବାର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । ଏଠାରେ କହିରଖେ

ଏହି ଅଠରନଳାକୁ ସୋମବଂଶୀ କେଶରୀବଂଶ ସମ୍ରାଟ ମହ୍ୟ କେଶରୀ ଏହାର ନିର୍ମାଣ କର୍ତ୍ତା । ଏହାର ନିର୍ମାଣ ସମୟ ହେଉଛି ଖ୍ରୀ:୯୭୫ରୁ ଖ୍ରୀ:୯୫୫ ମଧ୍ୟରେ । ସେ ଏହି ପୋଲ ମଧୁପୁର ନଦୀ ଉପରେ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ ।

ଏହି ପୋଲରେ ଥିବା ଅଠରଟି ନଳା ବା ଫୁକାରମାନଙ୍କରେ ଖୁଲାଣ କାମ ନହୋଇ ପଥରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲହଡ଼ି ମୁଦ କରାଯାଇଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ନଳା ଉପର ଅଂଶର ସଂଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନକୁ ଓଲଟା ପାହାଚ ପୂର୍ବକ ଯୋଡ଼ି ଦିଆଯାଇଛି । ଏଥିରେ ଅଠରଟି ନଳା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଉଣେଇଶିଟି ନଳା ରଖାଯିବାର କାରଣ ଭୂମି ସହିତ ସଠିକ୍ ସମତଳ ଆଣିବା ପାଇଁ ଏପରି କରାଯାଇଛି । ଏଥିରେ ୧୯ଟି ନଳା ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା ଏହାକୁ ଅଠରନଳା କହିବାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ଅଠର ଏକ ଶୁଭ ସଂଖ୍ୟା, କାରଣ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମରେ ୧୮ଟି ପୁରାଣ, ୧୮ ଖଣ୍ଡ ଉପପୁରାଣ । ପ୍ରାୟତଃ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୁରାଣକୁ ୧୮ ସ୍କନ୍ଧରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି । ସେଥିପାଇଁ ବୋଧହୁଏ ଭକ୍ତର ବିଶ୍ୱାସରେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ମହତ୍ତ୍ୱ ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ରହିଛି । ପୂର୍ବେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ନନ୍ଦିଘୋଷ ରଥରେ ୧୮ଟି ଚକ ହେବାର ପ୍ରମାଣ ରହିଛି । ସେହିପରି ସିଂହଦ୍ୱାର ଭିତରକୁ ପ୍ରବେଶ କଲେ ପଡ଼େ ବାଇଶି ପାହାଚ । ପ୍ରକୃତରେ ଏହା ବାଇଶିଟି ପାହାଚ ନୁହେଁ ୧୮ଟି ପାହାଚ ଏବଂ ଜୟ ବିଜୟ ଦ୍ୱାର ପାଖରେ ୪ଟି ପାହାଚ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ୧୮ ପାହାଚ ଅଠରଖଣ୍ଡ ପୁରାଣ ଓ ଅପର ଚାରୋଟି ପାହାଚ ଆମର ଚାରୋଟି ବେଦ ସହ ସମତୁଲ ରକ୍ଷା ପୂର୍ବକ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଶିଳ୍ପୀ ତା'ର ଚେତନା ମାନସରେ ଶିଳ୍ପଚାତୁରୀର ପୁଷ୍ପ ଫୁଟେଇଲା ପରି ବାଇଶି ଗୋଟି ପାହାଚ ନିର୍ମାଣ କରିଛି । ଅଠରନଳା ସହ ସଙ୍ଗାତ ବସିବାର ଏକ ପ୍ରବାଦ ଓଡ଼ିଶାରେ ବହୁ ସ୍ଥାନରେ ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇପାରିଛି । ଯେଉଁ ଭାଗ୍ୟବତୀ ମା' ଅଠରଟି ସନ୍ତାନର ଜନକ ସେ ପୁରୀ ଆସି ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରି ଅଠରନଳାର ପୋଲ ଉପରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଅଠରନଳା ପୋଲକୁ ମହାପ୍ରସାଦ ଅର୍ପଣ କରି ତା'ସହ ସଙ୍ଗାତ ବସନ୍ତି । ଏହା ହିଁ ଓଡ଼ିଆ ଜାତିର ମହାନ ସଂସ୍କୃତିର ପ୍ରତିଛବି ।

ମୁଖା ନଈର ଉତ୍ସ ଭାର୍ଗବୀ ନଦୀ । ଭାର୍ଗବୀ ନଦୀର ଏକ ଧାର ପୁରୀ ସହର ଅଞ୍ଚଳର ଉତ୍ତରକଣ୍ଠାରେ ଛିଡ଼ିଥିଲା । ସେହି ବନ୍ଧରେ

ଏକ ମୂଷା ଗାତ ଫିଟାଇ ଦେବାପରେ ପାଣିଘଳିଆ ପଡ଼ି ଏକ ନୂଆ ନଳିଟିଏ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ଏହାର ନାମ ମୂଷାନଈ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଲା । ଏସବୁ ଲୋକାଚାର ମତ । ତେବେ ସେ ସ୍ଥାନଟି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଗଡ଼ଖାଇ ଭାବେ ଖ୍ୟାତ । ମୂଷାନଈ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ଖରାଖାଇ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଏହାର ଏକ ଗଣ୍ଡ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ସେଠାରୁ ନଳିଟି ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ପୂର୍ବକ ଏକଧାର ଅଠରନଳା ହୁକୁହୁଲିଆ ପୋଲ ଦେଇ କଞ୍ଚ ନଈ ସହ ମିଶିଗଲା । ଅପର ଧାରଟି ମାଟିତୋଟା ପଛପଟ ଦେଇ ମଙ୍ଗଳାଘାଟ ନଦୀ ସହ ମିଶିଲା । ମାତ୍ର ଅଣୀଦଶକ ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଗବକୁଣ୍ଡକର୍ ସୃଷ୍ଟି ହେବା ପରେ ସବୁକିଛି ଓଳଟପାଲଟ ହୋଇଗଲା । ଭାର୍ଗବୀ ନଦୀରୁ ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ଜଳ ଆଉ ମୂଷା ନଳିକୁ ଆସିଲା ନାହିଁ । ଯାହାର ପ୍ରକାଶ୍ୟ ପରିଣତି ମୂଷାନଈରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି ।

ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରର ପ୍ରବେଶ ଦ୍ଵାରରେ ମା' ଅଳାମତଣ୍ଡୀଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଅବସ୍ଥିତ । ମୋଗଲ ଓ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ସମୟରେ ଯାତ୍ରୀ ଟିକସ ଆଦାୟ ହେଉଥିବାବେଳେ ଏଠାରେ ଏକ ଘାଟଥିଲା । ଏହି ଘାଟର ଅପର ପାର୍ଶ୍ଵରେ ଲୋକମାନେ ଆସି ଅବସ୍ଥାନ କରି ଅନୁମତି ପତ୍ର ପାଇବା ପରେ ପୁରୀ ମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ କରୁଥିବାର ଜଣାଯାଏ । ପୁନର୍ବାର ମାଟିଆଣି ନଦୀ ଏହି ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ପାଖକୁ ଲାଗିଥିବାରୁ ରଥ କାଠ ବା ମହାଦାରୁ ନଦୀ ଜଳରେ ଏହି ସ୍ଥାନକୁ ଅଣାଯାଉଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ଏହି ମନ୍ଦିର ଅନତୀ ଦୂରରେ ହୁକୁହୁଲିଆ ଘାଟ । ସମ୍ଭବତଃ ନବକଳେବର ସମୟରେ ଦାରୁବ୍ରହ୍ମ ଏବଂ ନବକଳେବର ସମୟରେ ରଥକାଠ ଏହି ଘାଟରେ ପହଞ୍ଚିଲା ପରେ ଯଥାବିଧି ରୀତିନୀତି ପୂର୍ବକ ପୂଜା ଓ ବନ୍ଦାପନା ସହ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ମହିଳାମାନେ ହୁକୁହୁଲି ଓ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସେବାଦାସୀ/ଦେବଦାସୀ ପକାଉଥିବାରୁ ବୋଧହୁଏ ଉକ୍ତ ଘାଟର ନାମ ଏପରି ହୋଇଛି । ସେହିପରି ମଙ୍ଗଳାଘାଟଠାରେ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରର ବାଣିଜ୍ୟ କାରବାର ନିକଟସ୍ଥ ଚନ୍ଦନପୁର, ସାତଶଙ୍ଖ, ଚାରିନଳା, ବାଟମଙ୍ଗଳା, ବୀରହରେକୃଷ୍ଣପୁର, ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରାମ ସହିତ ନିଶ୍ଚିତ ରୂପେ ସଂପୃକ୍ତ ଥିବା ଏହି ଘାଟକୁଳରେ ବାଣିଜ୍ୟ କାରବାର ପୂର୍ବକ ଧର୍ମବିଶ୍ଵାସୀ ମାନବ ସମାଜ ଘାଟର ସୁରକ୍ଷା କର୍ତ୍ତା ଦେବୀ ମା' ମଙ୍ଗଳାକୁ ଅବସ୍ଥାନ କରି ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା କରୁଥିବେ । ପ୍ରାୟତଃ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଏହି ଘାଟର ନାମ ମଙ୍ଗଳାଘାଟ ପୂର୍ବକ ଲୋକମତରେ ମୂଷାନଦୀକୁ ମଙ୍ଗଳାନଦୀ ନାମରେ ରୂପାନ୍ତରିତ କରିବା କୌଣସି ଅଯୌକ୍ତିକ ନୁହେଁ । ଏହି ମଧ୍ୟପୁର ନଦୀ, ସମୟର ତାଳେ ତାଳେ ମଙ୍ଗଳାନଦୀ, ହୁକୁହୁଲିଆ ନଦୀ, ମିଟିଆଣୀ ବା ମାଟିନଦୀ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଛି । ଏହି ମୂଷାନଦୀ ପାଣି ଯୋଗାଏ ନରେନ୍ଦ୍ର ସରୋବରକୁ । ପୁଷ୍କରିଣୀର ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ଏକ ଛୋଟ ପଥ ଦେଇ ମୂଷାନଦୀ ପାଣି ମିଶିଥାଏ ।

ଅଠରନଳା ପୋଲ ନିକଟରେ ପୂଜା ପାଉଥିଲେ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରେଶ୍ଵର ମହାଦେବ । ଦୂରଦୂରାନ୍ତରୁ ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନ ପାଇଁ ଆସିଥିବା ତୀର୍ଥଯାତ୍ରୀମାନେ ସେଠାରେ ପିଣ୍ଡଦାନ ସଂକଳ୍ପ କରୁଥିଲେ । ଲୋକମାନଙ୍କର ସୁବିଧାକୁ ଆଖି ଆଗରେ ରଖି ସେଠି ମଧ୍ୟ ଯାତ୍ରୀକର ଆଦାୟ କରାଯାଉଥିଲା । କୁହାଯାଏ ଯେ ଅଠରନଳା ନିକଟରୁ ପୁରୀର ପେଟ ଚିରି ବହି ଯାଉଥିଲା ମାଳିନୀ ନଦୀ । ବାକି ମୁହାଣ ଦେଇ ଏହା ମିଶିଥିଲା ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଭରେ । ଏହି ମାଳିନୀ ନଦୀ ସମ୍ଭବତଃ ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚା ମନ୍ଦିର ନିକଟରେ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥିଲା । ଯାହାକୁ ଆଜି ଶରଧାବାଲି କୁହାଯାଉଛି । ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରରୁ ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚା ପଙ୍କାଭାଷାକୁ ସାଧାରଣତଃ ବଡ଼ଦାଣ୍ଡ କୁହାଯାଏ । ଏହାର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ୨.୪୯ କି.ମି. ଏହି ରାସ୍ତାକୁ ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ଜଣାପଡ଼େ ଗୁଣ୍ଡିଚା ମନ୍ଦିର ପାଖେ ଏହାର ଚଉଡ଼ା ଏତେ ପ୍ରଶସ୍ତ ହୋଇଛି ଯେ ବୋଧହୁଏ ବଡ଼ଦାଣ୍ଡ ଏତେ ପ୍ରଶସ୍ତ କେଉଁଠି ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଏହି ସବୁ କାରଣରୁ ପ୍ରାୟତଃ ସେହି ବାଟ ଦେଇ ମାଳିନୀ ନଦୀ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଥିବ । ସେହିପରି ମେଡ଼ିକାଲ ଛକ କଥା ବିଚାରକୁ ନେଲେ ବର୍ଷାଋତୁରେ ସେଠାରେ ପାଣି ଆଣ୍ଟୁଏ । ସେଠାରେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ପାଣି ଜମି ରୁହେ, ଯେପରିକି ଏକ କୃତ୍ରିମ ନଦୀ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ଅଳାମତଣ୍ଡୀ ଦେଇ ଯେଉଁ ପଙ୍କାଭାଷା ନିର୍ମିତ ହୋଇ ମେଡ଼ିକାଲ ଛକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପ୍ତ, ସମ୍ଭବତଃ ମୂଷାନଈରୁ ମିଟିଆଣୀ ନଦୀ ସେଠାରୁ ସୃଷ୍ଟି ପୂର୍ବକ ବଡ଼ଦାଣ୍ଡ ଦେଇ ଚକ୍ରତୀର୍ଥ ନିକଟରେ ସାଗର ପଦକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିଥିଲା । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ସୂଚିତ ହୁଏ ଯେ, ବଡ଼ଦାଣ୍ଡରେ ଏକାଧିକ ନଦୀ ପ୍ରବାହିତ ପୂର୍ବକ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଓ ରଥଯାତ୍ରାକୁ ବାଧା ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିଲା । ଦେବୀ ମାଉସୀମାଙ୍କର ଅନ୍ୟନାମ ଅର୍ଦ୍ଧଶୋଷଣୀ । ଏଭଳି ନାମ ହେବାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ କ'ଣ ଥାଇପାରେ । ବହୁ ଗବେଷକଙ୍କ ମତରେ ନଦୀର ଜଳକୁ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ମାଉସୀ ମା' ଅର୍ଦ୍ଧଶୋଷଣୀ ଶୋଷି ଦେଉଥିବାରୁ ନଦୀରେ ଯାତାୟାତ ପାଇଁ ସ୍ୱଳ୍ପ ମାତ୍ରାରେ ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ହେଉଥିବାରୁ ଏପରି ନାମକରଣ ହୋଇଛି । ଅନେକଙ୍କ ମତରେ ଶଙ୍ଖୁଆନଦୀର ଶାଖାନଦୀ ଭାବେ ମାଳିନୀ ବା ମିଟିଆଣୀ ବହନ କରିଥିଲା । ତାହା ହେଲେ ସେ ଶଙ୍ଖୁଆ ନଦୀ ଗଲା କୁଆଡ଼େ । ଏହା ଏକ ପ୍ରଶ୍ନବାଚୀ ?

ତ୍ରୟୋଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ ବେଳକୁ ଏହି ବଡ଼ଦାଣ୍ଡର ବଳଗଣ୍ଡି ମଧ୍ୟରେ ଏକାଧିକ ନଦୀ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥିଲା ଏବଂ ଏହା ଥିଲା ଚିରସ୍ରୋତା । ଏହାକୁ ଶଙ୍ଖୁଆନଦୀ/ମିଟିଆଣି ମାଳିନୀ/ହାତୀ ଗାଧୁଆ/ଶ୍ରଦ୍ଧାନଦୀ ପ୍ରଭୃତି ନାମରେ ନାମାଙ୍କିତ କରାଯାଇଥିଲା । ସମ୍ଭବତଃ ପୂର୍ବେ ରାଜା ମହାରାଜାମାନେ ତାଙ୍କ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଓ ନିଜର ଗମନାଗମନ ପାଇଁ ରଖୁଥିବା ହାତୀଙ୍କୁ ମାଳିନୀ ନଦୀରେ ଗାଧୋଇ ଦେଉଥିବାରୁ ଏପରି ନାମ ବହନ କରିଥିବା ସମୀଚୀନ ମନେହୁଏ । ଦ୍ଵିତୀୟ ଅନଙ୍ଗଭୀମ ଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ରରାଜା ଭାନୁଦେବଙ୍କ ସମୟରେ

ତାଙ୍କ ପତ୍ନୀ ମହାରାଣୀ ଶ୍ରୀଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନାରେ ମାଳିନୀନଦୀ ପୋତା ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଏକ ଶଙ୍ଖ ନିର୍ମାଣ କରାଯାଇଥିଲା । ଯାହା ଆଜି ବଡ଼ଶଙ୍ଖ ନାମରେ ପରିଚିତ । ରାଣୀ ଶ୍ରୀଦେବୀ ବଡ଼ଦାଣ୍ଡରୁ ଅସୁବିଧା ପୂର୍ବକ ପୂର୍ବରୁ ହେଉଥିବା ଛଅଗୋଟି ରଥ ପରିବର୍ତ୍ତେ ତିନୋଟି ରଥ ନିର୍ମାଣ ହୋଇ ତାହା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରରୁ ଶ୍ରୀଗୁଣ୍ଡିଚା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରଥଟଣା ହେଲା ଏବଂ ସେହି ପ୍ରଥା ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଆସିଛି ?

ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରର ପୂର୍ବଦିଗ ଅର୍ଥାତ୍ ପୁରୀ-କୋଣାର୍କ ସଡ଼କରେ ଗଲେ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୋଇଥାଏ ନୂଆନଈ । ଏହି ନଦୀକୁ ନୂଆନଈ କହିବାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ୧୯୮୧/୮୨ ମସିହାରେ ଭାର୍ଗବୀ ନଦୀର ମହାବନ୍ୟାରେ ଏହାର ସୃଷ୍ଟି । ଏହାର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ବହୁ କମ୍ ଅର୍ଥାତ୍ ମାତ୍ର ୭/୮ କି.ମି. ବ୍ୟାପୀ ଏହି ନଦୀଟି । ଏହା ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବ ହୋଇ ବଙ୍ଗୋପସାଗରରେ ପଡ଼ିଛି ।

ପୁରୀ-ବ୍ରହ୍ମଗିରି ପଥରେ ପଡ଼େ ଯମୁନାନଦୀ । ଏହି ଯମୁନାନଦୀ ପ୍ରାଚୀନ ନଦୀ କିନ୍ତୁ ସମୟର ଗତିପଥରେ ଏହାର ନାମକରଣ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଇଛି । ଏହି ଯମୁନା ନଦୀର ପାଣି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୋଳିଆ ଓ ଲାଲ୍‌ଯୁକ୍ତ । ଏହି ନଦୀ ସମୁଦ୍ର ବେଳାଭୂମିର ଧାରେ ଧାରେ ଯାଇ ବାଲିହରତଣ୍ଡୀ ପାଖେ ବଙ୍ଗୋପସାଗର ସହିତ ମିଶିଅଛି । ମଙ୍ଗଳାଦାତ ପାଣି, ବିଲପାତ ପାଣି ସବୁ ଏହି ଯମୁନାନଦୀ ସହିତ ମିଶେ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା ନୂଆନଦୀର ପାଣି ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦ ଓ ପରିଷ୍କାର ବେଳେ ଯମୁନା ନଦୀର ପାଣି ଏତେ ଲାଲ୍ କିପରି ? ସେ

ଯାହାହେଉ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରର ନଦୀ ଉପରେ ଅଧିକ ଗବେଷଣା ସାପେକ୍ଷ । ଯାହାକି ପରବର୍ତ୍ତୀ ପିଢ଼ି ପାଇଁ ଯେ ଖୋରାକ୍ ଯୋଗାଇବ ଏଥିରେ ତିଳେମାତ୍ର ଦ୍ଵିଧା ନାହିଁ ।

ଉପାଦାନର ଉତ୍ସ :

୧. ଅଧ୍ୟାପିକା ମହାସ୍ମିତା ମିଶ୍ର : ପୁରୀର ଅଠରନଳା : ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ, ତୃତୀୟ ସ୍କବକ : ଉତ୍କଳ ପାଠକ ସଂସଦ
୨. ଶ୍ରୀହରିହର ବାହିନୀପତି : ନରେନ୍ଦ୍ର ପୁଷ୍କରିଣୀ : ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ, ତୃତୀୟ ସ୍କବକ : ଉତ୍କଳ ପାଠକ ସଂସଦ
୩. ଦୈନିକ ସମାଜ : ଆମ ସହର : ପୃ.-ଗ
୪. ମାବଳା ପାଞ୍ଜି : ସଂପାଦନା : ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ନାୟକ
୫. ସୁଶାନ୍ତ କୁମାର ସ୍ଵାଇଁ : ବଡ଼ଦାଣ୍ଡରେ ବଡ଼ଠାକୁର : ଅନୁପମ ଭାରତ : ରଥଯାତ୍ରା ବିଶେଷାଙ୍କ, ୨୦୦୪
୬. ମଧୁପୁର ଗ୍ରାମବାସୀ ଓ ମଙ୍ଗଳାଦାତ ଗ୍ରାମବାସୀ
୭. ଡଃ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର : ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରର ଆଲମଚଣ୍ଡୀ : ନୀଳାଦ୍ରି, ପୃ. ୧୧-୧୨

ଗୌରାନଗର

ପୂର୍ବ ନଂ-୪୫୮୬

ପୁରୁଣା ଭୁବନେଶ୍ଵର-୭୫୧୦୦୨

ଭଦ୍ରକ, ବାଲେଶ୍ଵର ଓ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଜିଲ୍ଲାରେ ଗୋ-ଉନ୍ନୟନ ଯୋଜନା ପାଇଁ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ୫ କୋଟି ୫୬ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ମଞ୍ଜୁର

ବାଲେଶ୍ଵର, ଭଦ୍ରକ ଓ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଜିଲ୍ଲା ନିମନ୍ତେ ଓମ୍‌ପ୍ରେଡ଼ର ପ୍ରସ୍ତାବିତ ଗୋ-ଉନ୍ନୟନ ଯୋଜନା ପାଇଁ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ କୃଷି ମନ୍ତ୍ରାଳୟ ଅଧୀନସ୍ଥ ପଶୁପାଳନ ଓ ତେରୀ ବିଭାଗ, ନୂଆଦିଲ୍ଲୀ ଆର୍ଥିକ ମଞ୍ଜୁର ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ୫ କୋଟି ୫୬ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ ଅଟକଳ କରାଯାଇଛି । ପ୍ରଥମ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ୨ କୋଟି ୧୧ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଭାରତ ସରକାର ଓମ୍‌ପ୍ରେଡ଼କୁ ପ୍ରଦାନ କଲାପରେ ଭଦ୍ରକ, ବାଲେଶ୍ଵର ଓ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଜିଲ୍ଲାରେ ବ୍ୟାପକ ଗୋ-ଉନ୍ନୟନ ଯୋଜନାର କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ଏହି ଯୋଜନାର ମୂଳ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଲା ନୂତନ ଭାବେ ୧୭୫ଟି ଦୁଗ୍ଧ ସମବାୟ ସମିତି ଗଠନ କରି ଦୁଗ୍ଧ ଚାଷୀଙ୍କ ଅର୍ଥନୈତିକ ଉନ୍ନତି କରିବା । ଏହାଛଡ଼ା ବାଲେଶ୍ଵର ତେରୀର ୧୦ ହଜାର ଲିଟର ଦୁଗ୍ଧ ଶୀତଳୀକରଣ କ୍ଷମତାକୁ ୩୦ ହଜାର ଲିଟର କ୍ଷମତାକୁ ବୃଦ୍ଧି କରିବା । ଏହି ପାଞ୍ଚବର୍ଷିଆ ଯୋଜନା ଦ୍ଵାରା ଦୁଗ୍ଧ ଚାଷୀମାନଙ୍କର ଅର୍ଥନୈତିକ ଉନ୍ନତି ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ଅଞ୍ଚଳରୁ ଦୈନିକ ୨୦ ହଜାର ଲିଟର ଦୁଗ୍ଧ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଉଛି । ଆସନ୍ତା ୩ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଗ୍ଧ ଉତ୍ପାଦନ ବୃଦ୍ଧି କରାଯାଇ ଦୈନିକ ୬୦ ହଜାର ଲିଟର ଦୁଗ୍ଧ ସଂଗ୍ରହର ଲକ୍ଷ୍ୟଧାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇଛି ।